

Spomienka má silný význam, pretože zaručuje integritu nášho myslenia a citu

Rozhovor s Janou Bodnárovou

Jana Bodnárová je multižánrová autorka, ktorá má na konte takmer štyridsať kníh pre dospelých a deti. Za svoju tvorbu získala viacero ocenení, jej diela boli preložené do mnohých európskych jazykov, brazílskej portugálčiny a čínštiny. Vo svojich knihách sa venuje postaveniu modernej ženy, ktorá si hľadá nezávislosť a slobodu, intenzívne reflektuje rôzne spoločenské problémy a neváha zobrazovať ani emocionálne náročné témy. Jej písanie je kultivované, hlboko intímne, dýcha lyrickosťou a obraznosťou. V roku 2019 postúpila s prózou *Koža* do finálovej desiatky Anasoft litery a o rok nato sa v prvej päťke ocitla jej próza *NOCTurná*. Bodnárovej pozoruhodné diela už dnes predstavujú trvalý prínos do modernej slovenskej literatúry. Okrem písania sa venuje aj tvorbe video-performancií, ktoré boli prezentované na Slovensku aj v zahraničí. Vo vydavateľstve Aspekt jej koncom roka 2022 vyšla prozaická kniha *Patchwork v bielej*. **Rozhovor viedla Ivana Zacharová.**

▼ **Ste známa fragmentárnym štýlom písania a tentoraz ste ho zdôraznili už v názve najnovšej knihy *Patchwork v bielej*. Patchworkovú prikrývku tvoria pozošívané kúsky látok a váš text je takisto vykladáný z fragmentov, ktoré tvoria ucelený príbeh. Podľa mňa je takýto spôsob písania veľmi náročný. Vám sa však darí na malom priestore zachytiť všetko podstatné. Zvolili ste si túto formu cieľne, alebo je vaše písanie spontánne a táto skratkovitosť ste jednoducho vy?**

Myslím, že môj štýl písania je raz viac, inokedy menej fragmentárny. Lebo to, čo sa zvykne označovať ako fragmentárne, je u mňa niekedy skôr veľmi zhustené, „skompresované“ písanie. To si nevyžaduje až takú náročnosť pri „čítaní“ celkového príbehu, ako je tomu u rýdzo fragmentárneho štýlu. Ten je často kvázi puzzle skladačka. Ale aj zhustené, úsporné písanie má svoju krehkú stránku: vyžaduje si totiž tiež pozornosť pri čítaní, aby bol text naplno obsiahnutý čitateľom. Žiadne „skenovité“ čítanie. Keďže v *Patchworku* prechá-

dzam v príbehu priestorom niekoľkých desaťročí práve i cez spomínanie, názov knihy sa vzťahuje skôr k fenoménu spomienok. Uvedomujem si, že tento fenomén spomienky je u mňa veľmi častý, lebo ho považujem za fascinujúci a nevyhnutný pre poznanie našich existencií i fresky doby vo všeobecnosti. On mi umožňuje ísť k asociatívnosti a tým i ku skratkovitosti.

▼ **Fragmentárne písanie je jedna vec, no nemožno mi nespomenúť nádhernú a fascinujúcu poetiku, ktorou sú vaše prozaické texty nasýtené; predsa len ste aj poetka. Predstavujem si, že kamkoľvek sa pozriete, tam vidíte poéziu. Ani strom nie je obyčajným stromom, lež čarovným obrom z rozprávky. Mám pravdu?**

Ďakujem. Ale myslím si, že poetiku poézie veľmi často dávam do kontrastu s až krutou, nemilosrdnou ostrosťou jazyka. Je to taký jin-jang štýl. Lebo také je takmer všetko v ľudskom bytí. V *Patchworku v bielej* som rozvinula viac poetický štýl v súvisi s postavami albínskych dievčatiek – dvojčiek. Ich vonkajšia inakosť v nich vybudí i vnútornú inakosť. Nie sú to „bežné“ deti, ale predsa len sú to detské postavy, tak ony mi práve umožnili písať, ako keby som časti textu tvorila pre deti. Umožnili mi tiež experimentovať s dvoma rovinaми rozprávania: reálnou a surreálnou. Áno, píšem aj poéziu. Takže prestupovanie hraníc žánrov mám rada a nerobí mi to veľký problém. Teda, nemusím sa o to pri písaní krčovitito snažiť.

▼ **Nepíšete však iba prozaické knihy a poéziu pre dospelých, ste aj dramatička, vyštudovaná kunsthistorička, video-performerka a napísali ste viacero kníh pre deti. Ktorá zo spomínaných aktivít je vášmu srdcu najbližšia?**

Nuž, video-poéziu v posledných rokoch tvorím oveľa menej ako kedysi. Navyše, pred kamerou nie som viac ja, ale iné mladé ženy, zväčša výtvarníčky. Za kamerou už v posledných rokoch nie je môj muž Juraj Bartusz, ale profesionálny kameraman Juraj Sasák. On robí i strih v počítači a ozvučenie. Ja si to všetko ale režirujem podľa mojej vízie v hlave. Celkom naposledy som však sama nasnímala kratučké video na tému konzumnosti. Volá sa *Ó, šaty!* a snímala som ho mobilom v pivnici s odhodenými, otlčenými manekýnami z výkladov (na jednu som navliekla cenné šaty z doby art deco), čiernymi vrecami, pavučinami, vrecami, so skazou vecí... Len okienkom presvitá nebo a zeleň. Ale svoju „klasickú“ a poslednú video-poéziu mi filmoval Sasák tesne pred covidom. Doplnila som ju básňou mnou obdivovanej poetky Aldy Me-

rini *Revolta*, ktorá vyšla v zbierke *Nepřibližuj se ke mně, poezie*. Aldina vonkajšia existencia možno ani nenasvedčovala tomu, akým vnútorným peklom si v živote prechádzala – dohromady 20 rokov v blázincoch! Jej silná, otriasajúca poézia ma hlboko zasahuje.

Nemôžem povedať, ktorý žáner je srdcu najbližší! Asi vždy ten, pre ktorý sa ponorím do ticha a prázdna v sebe, až kým sa niečo nezačne črtať v hmle vedomia. Detských kníh mám už možno i viac ako tých pre dospelých. Videí je celkovo trinásť.

▼ **Vaša kariéra spisovateľky odštartovala tvorbou pre deti a aj po úspechoch v literatúre pre dospelých ste na detskú tvorbu nezanevrelí. Ako učiteľka cítim, že v dnešnej zrýchlenej a „instantnej“ dobe treba ešte dôslednejšie u detí budovať vnútorný svet, charakter, čítanie s porozumením a kultúrny rozhľad. Cítite to rovnako aj vy? Je aj toto jeden z dôvodov, pre ktorý pokračujete v tvorbe pre najmenších? Je pre vás písanie pre detského čitateľa aj akousi príjemnou terapiou?**

Vždy cítim tak trošku zahanbenie, ak sa mám priznať, že písanie pre deti, ale i písanie vôbec, je pre mňa niečo ako terapia. Lebo autoterapia môže nechcene vyžarovať pôvodnú temnotu, pre ktorú bola takáto „liečba“ zvolená. No úžasné by bolo, keby texty pôsobili ako terapia pre čitateľa! Hm, teraz sa vo mne vynorila spomienka. Bola vojna na Balkáne. Môj malý syn práve čítal moju novučičkú knihu pre deti *Roztrhnuté korálky* – sú v nej harmonické príbehy dievčatka Pavlinky – a povedal: „Vieš, ako dobre by padlo čítať túto knihu deťom, ktoré dnes zažívajú vojnu?“ Tým mi vlastne rozkryl to, čo som naznačila – je úžasné, ak naše texty niekomu prinesú spoznanie seba alebo i úľavu. Myslím, že dnešné deti veľmi potrebujú oporu. Žijú svoje detstvo v neveriteľne komplikovanom svete. Ak sa im zvonka nedostane nejakej podpornej sily, vysvetlenia, nádeje, budú vyrastať so zmäteným vnútorným svetom, nebudú vedieť ani to, že existuje svedomie, resp. mravnosť, ktoré nedovolia neľudskosť. Mnohé nebudú zvládať nahromadenú agresivitu z toho zmätku v sebe. Kultivovanie vnútornej kultúry detí i kultúry vonkajšieho sveta by mohla byť i cesta nádeje pre budúci svet. Kiežby to bol svet bez vojen, biedy, ústrkov!

▼ **Čím vás detský svet najviac fascinuje?**

Deti beriem ako zázrak. Keď ich pozorujem, všetko ma fascinuje. Ako sú-

stredene sa hrajú. Ako veria svojim hrám. Ako s úžasom pozorujú svet. Ako sa ozajstne smejú, spia, či plačú. Rada ich počúvam. Ich reč, to, čo ich zaujalo, čo chcú vyjadriť. Niekedy vyslovia vety, ktoré uchvátia. Pamätám si vyjadrenie lásky jedného chlapčeka: „Babi, ja ťa mám tak rád, že ťa z tohto sveta ani nepustím!“ Alebo otázky: „Prečo som chlapec a nie mucha?“ Učím sa od nich ozajstnosti, autenticity.

- ▼ **Vaša nová kniha je o starnúcom rozvedenom páre. Manželia si v mladosti adoptovali dve snehové vločky, dvojčatá – albínky, ktoré v útlom veku zomreli. Manželstvo sa rozpadlo a zostal iba smútok a pocit prázdnoty, s ktorým sa vyrovnáva najmä hrdinka Ota. Veľmi ťažká téma. Prečo smrť malých detí?**

Prečo? Lebo sa to, žiaľ, stáva. Hoci to nie je prirodzené. Je to proti prirodzenosti. Ale, žiaľ, stáva sa to a treba sa k tomu postaviť. Ja sama som zažila tragický odchod syna. Stále to beriem ako neprirodzené... Osud mojich dvoch protagonistov sledujem zhruba od začiatku 50. rokov po súčasnosť. Kdesi v úzadí beží ako „sprievodný“ film i história tých desaťročí. Socio-politický svet a to, ako zasahuje do intímnych životov všetkých postáv. Áno, smútok zostal, ale oproti nemu stojí vitálna sila, energia prežitia, vzájomnej pomoci – najmä v postavách Oty a Andreja, a to aj po ich rozvode. Tiež po strhnutí starého domu povodňou. V závere naznačujem, ako Ota – už vlastne vyššie sedemdesiatročná žena – cíti nádej a aj silu do ďalších a nových pokračovaní života.

- ▼ **Do popredia výrazne vystupuje symbolika bielej farby. Biela je nielen symbolom nevinnosti a čistoty, ale v niektorých krajinách aj symbolom smútku. Preto ste svoju prózu namaľovali nabielo? Kde sa vzal nápad s deťmi bielučkými ako mliečne žiarovky?**

Vedela som, že do príbehu vtiahnem i adoptované dieťa alebo deti. Ale posun mi priniesla náhoda. Keď som text písala, bola som na dlhšom štipendijnom pobyte v Krakove. Raz, pri prechádzke v parku, išiel oproti mne chlapec na vozíku. Bol albín a dokonca nemal ani chodidlá. Takto sa ku mne priblížili dvojčičky albínky. Prišli teda akoby z ničoho nič, ale ja som vedela, že zároveň budú tvoriť tému inakosti, hoci úplne odlišnú než poznáme v literatúre doteraz. Tiež zažili v škole šikanu kvôli svojim ružovým očiám. Tých, ktorí sa deťom vyhrážali vypichnutím očí kružidlom, totiž zo strachu a nevysvetlenia

dráždila táto inakosť k agresivite. To je alfou a omegou negatívneho vzťahu väčšiny ku každej inakosti.

- ▼ **Isaac Newton dokázal, že biela nie je základná farba, že biele svetlo vzniká zmiešaním ostatných farieb. Tak som vnímala symboliku bielej vo vašej knihe ja. V mojich očiach sa všetky farby života zliali do bielej radosti a neskôr do bieleho smútku. Obstojí aj moja interpretácia?**

Myslím, že je to od vás nádherná interpretácia! Invenčná, lebo rozširuje hranice textu. Ďakujem. Život je naozaj polyfónia farieb. A prijímam aj to vedecské vysvetlenie bielej.

- ▼ **Vaše texty dokážu v mysli čitateľa vytvoriť veľmi silné vizuálne momenty. Predstavujete si sama do detailov každý obraz, ktorý sa chystáte opísať?**

Už viackrát som povedala, že mi je blízky jazyk obrazov. Nie som typ abstraktne píšucej autorky, ale skutočne skôr vizuálne stavajúcej text a aj intuitívnej, senzuálnej, asociatívnej, eliptickej... Obraz sa formuje počas písania. Počas písania akýsi vnútorný pilot vo mne rozhoduje, kedy je obraz dostatočne „výrečný“, kedy ho môžem opustiť a ponechať, aby niesol nejaké posolstvo, ktoré si detailne, alebo i po svojom, môže rozlúštiť čítajúci človek.

- ▼ **Vety, aké píšete, s obľubou nazývam vety – kvety. Čo odsek to kytica. Ale v príbehu sa ukrývajú aj naozajstné rastliny rôznych druhov. Z prvej strany priam vypadávajú – a tento motív sa zľahka vlnie celým príbehom. Ota za kvetmi vidí „metafory svojho života, ľudí ako kvety“. Chceli ste nimi poukázať na krátkosť a pominuteľnosť krásy a života, alebo, naopak, na jeho pestrofarebnosť?**

Ale v tej kytici dosť často bývajú i ostnaté byle... Tu sa dostávame k už spomínanej hutnosti jazyka. A tiež k spomínanému „obrazu“ ako zástupnému symbolu. Alebo k metafore, ako to i citujete z knihy. Kvety zastupujú oboje, čo zmieňujete na konci otázky. A nepotrebujú k tomu nejaké podrobné rozprávanie. Ja sa vôbec bojím urozprávanosti, nadmerného používania slov. Možno text potom miestami pôsobí ako uzly. Nevieam.

- ▼ **Ote ste naložili na plecia poriadnu ťarchu: bezdetnosť, smrť adoptívnych dcér, rozvod. Obdivujem, s akou silou vzdoruje nepriazni osudu a smútku. Dánska spisovateľka Karen Blixenová verí, že každý smútok môžeme urobiť znesiteľným tak, že ho vložíme do príbehu, alebo o ňom porozprávame. Oponuje jej talianska autorka Natalia Ginzburgová, ktorá tvrdí, že smútok sa písaním utešiť nedá. S výrokom ktorej z nich sa stotožňujete?**

Áno, naložila som na Otu bremeno, to nepopieram. Ale zároveň som do nej zavinula i tú životnú silu, ktorú spomínate. Elán vital, vzdor voči úderom života a odolnosť voči nim. Ženskú statočnosť i schopnosť búriť sa, konať. Keďže sa dosť bránim tomu, aby som považovala tvorbu za autoterapiu, asi by som skôr súhlasila s tým druhým názorom.

- ▼ **Vo svojich prózach často poukazujete na rôzne traumy. Dvojičky boli počaté pri znásilnení a matka ich hneď po pôrode opustila. To je obrovská trauma, ktorá sa niekde musí podpísať. V tomto prípade prejedanie sa, úzkosť, choroba. Čerpáte námety zo svojho okolia, alebo si ich jednoducho vymyslíte?**

Veľmi, veľmi často vychádzam z osobných zážitkov, alebo z rozprávania druhých... Ale dvojičky albínky sú – s výnimkou náhodného nápadu s albíntvom – moja číra fantázia. Opis ich epilepsie však pochádza zo skúsenosti s jedným naším blízkym priateľom, ktorého jeden záchvat tiež skončil smrťou.

- ▼ **Vo svojich dielach nastoľujete aj rôzne spoločenské témy: vnútorná samota, rasizmus, sociálna krutosť či feminizmus. Nikdy však neskĺzavate do moralizovania či sentimentu. Obdivujem vašu schopnosť často jedinou vetou donútiť čitateľa k hlbokému zamysleniu. Myslíte si, že literatúra dokáže robiť ľudí lepšími?**

Veľmi som rada, že odhaľujete i tie vnútornejšie vrstvy v mojich textoch. V začiatkoch písania, v postmoderných textoch – ako bola epická poéma *Terra nova* alebo postmoderné divadelné jednoaktovky podľa umeleckých diel – som sa veľmi uzavierala sama do seba. Teraz cítim potrebu reagovať na vonkajší svet, podávať o ňom svedectvo cez prizmu samej seba, chcieť ho pochopiť, ale najmä búriť sa proti jeho nespravodlivosti, tvrdosti... Celkom určite sa vyhybam moralizovaniu, sentimentu. Nechcem, aby moje písanie

malo čo i len nádyh žurnalizmu, blogu, nejakých poučujúcich schém či dokonca návodov na život. Som iba pozorovateľka. Pozorovateľka so zámerným výberom. Literatúra môže robiť ľudí vedomejšími. Môže ich tiež senzibilizovať. Už to je veľa. Či priamo lepšími, to neviem zovšeobecniť.

- ▼ **Fragmentárny spôsob písania si v knihe *Tučná* (Portugalský inštitút, 2022) zvolila aj Isabela Figueiredo. Povedala mi, že píše kdekoľvek, kedykoľvek a na hocikaké útržky papiera. Vo finále zoberie pomyselnú ihlu a pozošiva hotový príbeh. Ako by ste vy opísali váš tvorivý proces?**

Objavili ste pre mňa novú autorku. Určite si ju prečítam. Nie, ja nepíšem na útržky papiera. Najmä, keď sa rozbieham v novom texte, tak píšem do zošita. Potom prepisujem do počítača a vtedy sa stáva, že sa rozbehnem pod tlakom okamžitých nápadov ďalej v písaní na počítači. A zasa sa vrátim k písaniu rukou. Môj rukopis už pôsobí ako tajné písmo – viem po sebe čítať iba ja. Ak by som nezálohovala text, a zmizol by z počítača, mala by som veľký problém ho opäť postaviť – práve kvôli tým kombinovaným, roztrúseným technikám písania.

- ▼ **Osobitý dôraz kladiete na fenomén spomienky. Iba málokterý autor alebo autorka neprizná, že do kníh vkladá vlastné zážitky a spomienky. Bez toho sa azda ani nedá písať. Nakoľko ste vo svojich dielach prítomná?**

K tomu, čo už som o tomto fenoméne naznačila v začiatkoch nášho rozhovoru, by som ešte pridala to, že spomienka má pre mňa taký strašne silný význam i kvôli tomu, že zaručuje integritu nášho myslenia a citu. Bez spomienok by sme boli vlastne prázdni ľudia, zmätení, bez opory. Raz dávno som stretla muža, ktorý po úraze stratil pamäť. Hovoril, že sa cíti ako búrľavý strom. Navonok stojí celostný, ale vnútorne je to skaza. Avšak dokázal i žartovať. Napríklad o vkladných knižkách. Nepamätal si, pravdaže, ich heslá, čo privádzalo do zúrivosti jeho manželku.

- ▼ **Vo vašej tvorbe sa prepája literárne a výtvarné umenie. V knihe *Patchwork* v bielej je text prepojený s tvorbou výtvarníčky Evy**

Molfárovej. Vybrali ste si ju vy, alebo to bol nápad vydavateľstva Aspekt?

Evu Molfárovú som si vybrala ja po krátkom a neúspešnom hľadaní ilustrátorky. Je to mladá košická výtvarníčka, učí na tunajšej Fakulte umenia. Má za sebou už i niekoľko úspešných výstav. Jej umenie prezrádza veľký talent. Ale vie o tvorbe i abstraktne uvažovať, zaujímavo ju interpretovať. Vybrala som si tú fázu jej tvorby, ktorá rotuje okolo témy žena – matka, žena a dieťa, ktorá sa odvíjala z jej vlastnej skúsenosti. Skvele dotvára text v knihe. Ani tak nejde o ilustrácie, ako o výtvarnú paralelu témy ženstva, materstva a spoločnosti.

▼ **Nedá mi neopýtať sa, ktorá vaša kniha je vašou najmilšou?**

Je ťažké vybrať jedinú. Aj preto, že ja sa nevraciam k svojim minulým knihám. Myslím však, že stále by obstála próza *Tiene papradia*. Vznikla však v čase, keď ešte nebola Anasoft litera, viac časopisov, sociálne médiá: novým knihám sa ani zďaleka nevenovala taká pozornosť ako dnes. A krásne o nej napísal pán Bžoch.

▼ **Čo považujete za svoj najväčší literárny úspech?**

Veľmi ma potešili ceny od detí: za poviedku *Psi* (na tému šikany) v jednej antológii Perfektu a Cena detskej poroty za rozhlasovú hru *V záhrade papierového draka* (na tému vzťahu vnučky k babičke s alzheimerom). Radosť mi robia i vydania mojich kníh v cudzích jazykoch. Jedna z posledných bol *Náhrdelník/obojok*. Okrem slovinčiny a maďarčiny vyšiel po anglicky v Seagull Books, ktoré má svoje lokálne redakcie v New Yorku, Londýne a Kalkate. Mám i zmluvu na vydanie tejto knihy po svahilsky v Etiópii – už tento rok. Tiež ma teší vydanie troch detských kníh v Brazílii. Alebo vydanie *Dievčatka z veže* na Taiwane a v Slovinsku.

▼ **Aký máte názor na aktuálnu slovenskú literárnu tvorbu? Kto vás naposledy oslovil z novej generácie autorov a autoriek?**

Myslím si, že máme kvalitnú literatúru rôznych žánrov. Milo ma prekvapujú autori a autorky, ktorí vyšli z Medziriadkov. Cítiť v ich dielach novú, a celkom sústredenú, výrazovosť. Tiež si myslím, že ženy v literatúre sú v súčasnosti vôbec veľmi razantné, smelé... Najmä autorky, ktoré žili, či žijú, nejaký

čas v cudzine a už cítiť i iné kultúrne vplyvy na ich tvorbu. Nebudem menovať, bol by to dosť dlhý zoznam.

▼ **A čo svetoví autori a autorky? Koho diela vo vás najviac rezonujú?**

Určite by to bol tiež veľmi dlhý zoznam. V poslednom čase Annie Ernaux. Keď už mám menovať aspoň jednu. Z poézie je to americký básnik vietnamského pôvodu Ocean Vuong.

▼ **Sledujete čitateľské ohlasy na svoje knihy? Ako vnímate literárnu kritiku, či už pozitívnu alebo negatívnu?**

Čitateľské ohlasy sledujem vtedy, keď mi čitatelia/čitateľky sami/samy napíšu. Vždy sú pozitívne, tak ma to, pravdaže, teší a som im vďačná. Aj deti mi zvyknú napísať, a ešte častejšie dostanem od nich obrázky, kvázi ich ilustrácie mojich kníh. To má pre mňa osobité čaro, pôvab! Literárna veda a kritika vznikli ako niečo, čo je potrebné a tvorí svojskú zrkadlovú súčasť literárnej tvorby. Niekedy ako krivé zrkadlá, inokedy s rýdzosťou benátskeho skla – aby som bola verná svojej obľube metafor. Nepoznám toho veľa, ale občas rada čítam literárnu vedu. Aj kritiku. Pokiaľ sa to ku mne dostane, čítam i recenzie na svoje knihy. Už som odolnejšia, ale kedysi ma negativita recenzií dosť zraňovala. Občas som však v nej cítila nepochopiteľnú až apriórnu zaujatosť. Vyvážili to vždy kritiky, ktoré, naopak, rozširovali hranice textov. Dali mi nové, racionálne poznanie a nasvietenie môjho vlastného písania.

Zdroj: M. Eliáš

JANA BODNÁROVÁ (nar. 1950, Jakubovany) je spisovateľka, historička umenia a vydavateľka. Vyštudovala vedu o výtvarnom umení. Publikovala množstvo zbierok poézie, prozaických diel i tvorby pre deti a je aj autorkou divadelných a rozhlasových hier a televíznych scenárov. Za svoju tvorbu získala viacero ocenení. Vo finále aktuálneho ročníka ceny Anasoft litera je aj jej posledná prozaická kniha Patchwork v bielej. Žije v Košiciach.